

უმაღლესი განათლების ინტერნაციონალიზაცია მიგრაციის კონტექსტში

ნინო ბოჭორიშვილი

საქართველოს საერთაშორისო

უნივერსიტეტი ჯიუ-ს პროფესორი,

სამართლის დოქტორი

nino.botchorishvili@giu.edu.ge

აბსტრაქტი

გლობალიზაციის კონტექსტში გარე მიგრაციის ერთი-ერთი მახასიათებელია განათლების მიზნით განხორციელებული საერთაშორისო მიგრაცია. საერთაშორისო მიგრაციული გადაადგილება ძირითადად განვითარებადი ქვეყნების მოსახლეობის მახასიათებელია, გადაადგილების მთავარი მოტივი არის უცხოური განათლების მიღების სურვილი. განათლების მიღების მიზნით განხორციელებულ მიგრაციას აქვს დადებითი და უარყოფითი შედეგებიც.

თანამედროვე მსოფლიოში მოსახლეობის მიგრაცია გლობალურ პროცესს წარმოადგენს. ეს არის ეკონომიკური, პოლიტიკური, სოციალური და კულტურული გარდაქმნების შედეგი. თანამედროვე სამყაროში გლობალიზაციამ, რომელიც მოიცავს არა მხოლოდ განვითარებულ ქვეყნებს, არამედ მესამე სამყაროს ქვეყნებს, მიგრაცია სრულიად ახალ საფეხურზე აიყვანა, რაც მას ნებისმიერი სახელმწიფოს აუცილებელ კომპონენტად აქცევს.

გლობალიზაციის პროცესების გათვალისწინებით და ქვეყნის შემდგომი განვითარებისთვის, მნიშვნელოვანია უმაღლესი განათლებისა და მეცნიერების სფეროში საერთაშორისო მობილობის ხელშეწყობა, ისევე როგორც უმაღლესი განათლებისა და მეცნიერების ინტერნაციონალიზაცია, რასაც, ერთი მხრივ, მოყვება უცხო ქვეყნების სასწავლო დაწესებულებებში ქართველი სტუდენტებისა და მეცნიერების ნაკადების და, მეორე მხრივ, საქართველოში უცხოენოვანი საგანმანათლებლო პროგრამებისა და უცხოელ სტუდენტთა რაოდენობის ზრდა.

წინამდებარე კვლევის მიზანია გლობალურ მიგრაციასთან, მიგრაციის პროცესში უმაღლესი განათლების ინტერნაციონალიზაციასთან დაკავშირებული პრობლემების განხილვა, არსებული პრობლემების ანალიზი და გადაწყვეტის გზების შეთავაზება.

საკვანძო სიტყვები: გლობალური მიგრაცია, საერთაშორისო მექანიზმები, უმაღლესი განათლება, ინტერნაციონალიზაცია.

შესავალი

კვლევის აქტუალობა

მიგრაცია არის მოსახლეობის გადაადგილების პროცესი როგორც ქვეყნის შიგნით, ისე მის ფარგლებს გარეთ მუდმივი ან დროებითი ცხოვრების მიზნით. მიგრაციის შედეგია სხვადასხვა კულტურის, რელიგიური და ეროვნული ტრადიციების გავრცელება. გლობალური მიგრაცია გავლენას ახდენს არა მხოლოდ სახელმწიფოთა ურთიერთობაზე, არამედ მთლიანად მოსახლეობის ცხოვრებაზე. ამიტომ, ნებისმიერი სახელმწიფოს ერთ-ერთი მთავარი ამოცანაა ეფექტური მიგრაციული პოლიტიკის შემუშავება და განხორციელება, რომელიც მიმართულია მიგრაციული პროცესების უარყოფითი შედეგების აღმოფხვრაზე.

მოსახლეობის მიგრაცია დღეს გლობალურ ხასიათს იძენს და ამავედროულად თავად გლობალიზაციის ნიშანია. გლობალიზაცია, კი თავისთავად წარმოადგენს ხალხების, სახელმწიფოების გაერთიანების პროცესს, რაც იწვევს ხალხებს შორის საზღვრების წაშლას და ერთიანი პოლიტიკური, ეკონომიკური და სულიერი სივრცის შექმნას. გლობალიზაციის პროცესი ხელს უწყობს მთელი კაცობრიობის წვდომას ახალ გამოგონებებზე, ტექნოლოგიებზე, ცოდნაზე, ხსნის აკრძალვებსა და შეზღუდვებს განვითარებისა და შემოქმედებისთვის, შესაბამისად, გლობალიზაცია სისტემური ხასიათისაა, მოიცავს საზოგადოების ყველა სფეროს.

საერთაშორისო მიგრაციული პროცესები განათლების მიღების მიზნით უმეტესად ხორციელდება განვითარებული ქვეყნების მიმართულებით, რადგან ცხოვრების დონე, გაცილებით მაღალია მსოფლიოს წამყვან ქვეყნებში, ვიდრე სხვა ქვეყნებში. განათლების მიღების მიზნით განხორციელებულ მიგრაციას აქვს დადებითი და უარყოფითი შედეგებიც. დადებითად შეიძლება შეფასდეს უცხოეთში მიღებული საუკეთესო განათლების მქონე პირთა ქვეყანაში დაბრუნების პერსპექტივა, თუმცა ხშირად ემიგრანტები არა მხოლოდ თავს

არიდებენ სამშობლოში დაბრუნებას, არამედ ეძებენ ახლო ნათესავების განსახლებას და ცდილობენ დარჩნენ იმ ქვეყნებში სადაც განათლება მიიღეს.

ამრიგად, მიგრაციის შედეგები, როგორც ვხედავთ, სხვადასხვა სფეროში ვლინდება და შეიძლება იყოს როგორც დადებითი, ასევე უარყოფითი. ამ თვალსაზრისით, გლობალიზაციის ეპოქაში ქვეყნების ერთ-ერთი მთავარი ამოცანაა ეფექტური მიგრაციული პოლიტიკის შემუშავება, რომელიც მკაფიოდ არეგულირებს მიგრაციულ პროცესებს, რათა უზრუნველყოს ქვეყნების უკონფლიქტო და აყვავებული განვითარება, მათი შემდგომი ეკონომიკური, პოლიტიკური, კულტურული განვითარება და სოციალური კეთილდღეობა.

კვლევის მიზნები:

კვლევის მიზანს წარმოადგენს გლობალური მიგრაციის კონტექსტში უმაღლესი განათლების ინტერანციონალიზაციისათვის მიგრაციის საკითხების შესწავლის მიზნით უმაღლესი საგანმანათლებლო პროგრამების შემუშავების მიმართულებით ქართულ რეალობაში არსებული პრობლემების ანალიზი და გადაჭრის გზების შეთავაზება.

კვლევის უპირატესობები:

ნებისმიერი კვლევის ხარისხის, პოპულარობის და რაც მთავარია ეფექტურობის უზრუნველსაყოფად მნიშვნელოვანია დაინტერესებული მხარეების ჩართულობის მაღალი ხარისხი. ეს ყოველივე კი შესაძლებელია საზოგადოების სხვადასხვა წარმომადგენლების მაქსიმალური ჩართულობით და მათი მოსაზრებების გაზიარებით.

კვლევის ნაკლოვანებები:

როგორც ნებისმიერი კვლევის ასევე აღნიშნული კვლევის შემთხვევაშიც არის საშიშროება, რომ კვლევაში მონაწილეები სუბიექტურად, თავიანთი კონკრეტული საჭიროებიდან გამომდინარე უპასუხებენ დასმულ კითხვებს. ასევე, მათი გარკვეული ნაწილი, პასუხის გაცემის დროს არ იქნება გულწრფელი ან პოლიტიკური კონიუქტურა ხელს შეუშლის მიუკერძოებელი პასუხების დაფიქსირებაში.

კვლევის დიზაინი და მეთოდოლოგიური საფუძვლები

კვლევის პროცესში გამოყენებულ იქნა ისტორიული, შედარებით-სამართლებრივი, სისტემატიზაციის და კლასიფიკაციის მეთოდები. კვლევა ასევე აქტიურად იყენებს სოციოლოგიური გამოკითხვის მეთოდოლოგიას, რომელიც ითვალისწინებს კვლევის ობიექტისა და საგნის სპეციფიკას, კერძოდ: აბსტრაქტულ-ლოგიკური კვლევის მეთოდს,

რომელიც ეფუძნება ანალიზისა და სინთეზის კვლევის მეთოდებს, ინდუქციურ და დედუქციურ ანალოგიას და სხვა.

ისტორიული მეთოდი უმეტესად გამოყენებულია უმაღლესი განათლების ინტერნაციონალიზაციის შეფასების კონტექსტში. ნაშრომში წარმოდგენილია როგორც ინდუქციური, ასევე დედუქციური მეთოდები, რომლებითაც მიიღწევა კონკრეტული დასკვნებით და ნაშრომი აგებულია დედუქციურ მეთოდზე, რომელშიც საწყის ეტაპზე ზოგადად განიხილება უმაღლესი განათლების ინტერნაციონალიზაციის გლობალური მიგრაციის კონტექსტი. კვლევის პროცესში გაანალიზებულია უმაღლესი განათლების ინტერნაციონალიზაციის პროცესში წარმოშობილი პრობლემები და შემუშავებულია რეკომენდაციები, რომელიც დაეხმარება თეორეტიკოსს ან პრაქტიკოსს კონკრეტულ შემთხვევაში ზემოაღნიშნული პრობლემის გადაჭრაში.

კვლევა განეკუთვნება როგორც რაოდენობრივ, ასევე თვისობრივი კვლევის ტიპს. კვლევის პროცესში გამოყენებულ იქნა გამოკითხვის მეთოდი, რომელიც განხორციელდა წინასწარ შემუშავებული ანკეტა-კითხვარით. კვლევაში ჩართვამდე, კვლევის ეთიკის საერთაშორისოდ აღიარებული ნორმებიდან გამომდინარე, მონაწილეებს ეცნობათ, რომ მათი კვლევაში მონაწილეობა ძალიან მნიშვნელოვანი იყო კვლევის შედეგებისთვის, ასევე განემარტათ კვლევაში ნებაყოფლობითი მონაწილეობის შესახებ და მათი პაუზების კონფიდენციალურობის დაცვაზე.

კვლევაში მონაწილეობა მიიღო 158-მა რესპოდენტმა, მათ შორის საჯარო სექტორში დასაქმებული - 24.1%, კერძო სექტორში დასაქმებული- 32.9% და სტუდენტები - 43%. სქესის მიხედვით შედეგები შემდეგნაირად გადანაწილდა - მდედრობითი 39.9% და მამრობითი 60.1%. ასაკის მიხედვით გამოკითხულთა უმეტესობა არის 32-47 წლის.

კვლევის განხორციელების მიზნით კვლევაში ჩართულ პირებს შეეთავაზათ 8 (რვა) კითხვა სავარაუდო პაუზებით, სადაც მათ ასევე ჰქონდათ აზრის თავისუფალი დაფიქსირების უფლება.

ლიტერატურის მიმოხილვა

ნაშრომში გამოყენებულია ავტორთა ჯგუფის ნაშრომი, ე. ალავერდოვი, თ. დარჩია, ნ. ოთხოზორია, ნ. ლაცაბიძე, ნაშრომი „მიგრაციული პროცესები თანამედროვე მსოფლიოში: გამოწვევები და პერსპექტივები“. კრებულში წარმოდგენილია პროექტის ჩარჩოებში

შესრულებული თემა „მიგრაციული პროცესები თანამედროვე მსოფლიოში“. აღნიშნული საკითხი გლობალიზაციის ეპოქის ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი გამოწვევაა, რომელიც პოლიტიკურ, სამართლებრივ, სოციალურ, ეკონომიკურ, კულტურულ, რელიგიურ, დემოგრაფიულ და სხვა პრობლემებს მოიცავს. კვლევაში ავტორების მიერ წინ არის წამოწეული ევროკავშირისა და აშშ-ის დამოკიდებულება მიგრაციული პროცესების და, მათ შორის, ლტოლვილთა მიღების მიმართ. მოცემულია საქართველოს ხელისუფლების საიმიგრაციო სტრატეგია და ტაქტიკა. ნაშრომში ვრცლად არის საუბარი თანამედროვე მსოფლიოში მიგრაციული პროცესების ზრდის უაღრესად საინტერესო და აქტუალურ საკითხებზე. ასევე განხილულია ნებაყოფლობითი მიგრაცია, რომელიც სხვა ადგილას დასახლების მიზნით ძირითადად ეკონომიკური მოსაზრებებიდან გამომდინარეობს, რისი ხელშემწყობი ფაქტორია ტექნოლოგიების განვითარება, შრომის ბაზრის მრავალფეროვნება, თუნდაც ცვლილებების სურვილი. ასევე საინტერესოდ არის განხილული ბოლო დროს ახლო აღმოსავლეთში განვითარებული მოვლენების შედეგად იძულებით გადაადგილებულ პირთა რაოდენობის საგრძნობლად გაზრდის შედეგები, რის გამოც განსაკუთრებული გამოწვევების წინაშე დადგა ევროკავშირი, როგორც ლტოლვილთა კრიზისის ასევე საერთაშორისო უსაფრთხოების კუთხით.

კვლევის პროცესში გამოყენებულ იქნა ასევე საერთაშორისო ორგანიზაციების ანგარიშები, მათ შორის: International Organization for Migration (IOM), “World Migration Report 2020”. მსოფლიო მიგრაციის ანგარიში 2020, მეათე მსოფლიო მიგრაციის ანგარიშების სერიიდან, მომზადდა იმისთვის, რომ ხელი შეუწყოს მიგრაციის გააზრებას მთელ მსოფლიოში. ეს ახალი გამოცემა წარმოადგენს ძირითად მონაცემებსა და ინფორმაციას მიგრაციის შესახებ, ასევე თემატურ თავებს მიგრაციის ძალიან აქტუალურ საკითხებზე. ასევე International Organization for Migration (IOM), “World Migration Report 2022”. 2000 წლიდან IOM აწარმოებს მსოფლიო მიგრაციის ანგარიშებს. მსოფლიო მიგრაციის ანგარიში 2022, მეთერთმეტე მსოფლიო მიგრაციის ანგარიშების სერიიდან, მომზადდა იმისთვის, რომ ხელი შეუწყოს მიგრაციის გააზრებას მთელ მსოფლიოში. ეს ახალი გამოცემა წარმოადგენს ძირითად მონაცემებსა და ინფორმაციას მიგრაციის შესახებ, ასევე თემატურ თავებს მიგრაციის ძალიან აქტუალურ საკითხებზე.

ნაშრომზე მუშაობისას გამოყენებულ იქნა საქართველოს 2021 – 2030 წლების მიგრაციის სტრატეგიის დოკუმენტი, რომელიც შემუშავდა წინა წლების სტრატეგიის ანალიზის

საფუძველზე. სტრატეგიის განხორციელების პერიოდში როგორც ადგილობრივად, ისე რეგიონულად და გლობალურად, მიგრაციის სფეროში მომხდარი ძვრების და მათთან დაკავშირებული ცვლილებების კვალდაკვალ, წარმოიშვა ახალი გამოწვევები, სწორედ ამიტომ 2021-2030 წწ. მიგრაციის სტრატეგიის მიზანია, მოერგოს ახალ რეალობას და გააგრძელოს თანამედროვე გამოწვევებთან გამკლავება. არსებული გამოცდილების და სტრატეგიის გრძელვადიანი ბუნების გათვალისწინებით, მისი ამოცანები უფრო ზოგადი ხასიათისაა. სამაგიეროდ, კონკრეტული ქმედებები აქტივობების დონეზე განისაზღვრება სამოქმედო გეგმებში. ეს, ერთი მხრივ, გამორიცხავს ამოცანების შესრულებისას ღონისძიებების დუბლირებას, ხოლო, მეორე მხრივ, მარტივად მიუსადაგებს ამ აქტივობებს შესაბამის ამოცანებს და უზრუნველყოფს მყარ, ლოგიკურ ურთიერთკავშირს. ამასვე ხელს უწყობს მიგრაციის სფეროში ან/და ამ სფეროსთან დაკავშირებული უწყებების დარგობრივი სტრატეგიების არსებობა, მათი გამართული მუშაობა და კავშირი სექტორულ სტრატეგიასთან. ეს, თავის მხრივ, აფართოებს მოქმედების არეალს და განხორციელების მექანიზმზე (ყოველწლიურ სამოქმედო გეგმაზე) ფოკუსირების შედეგად უზრუნველყოფს იმპლემენტაციის პროცესის მოქნილობას და მეტ ეფექტიანობას. შესაბამისად, ასეთი სტრატეგია აყალიბებს ქვეყნის გრძელვადიან ხედვას მიგრაციის სფეროს მთავარ მიმართულებებზე და ამავდროულად უფრო მეტ მოთხოვნას უყენებს განხორციელების პროცესს, მის მექანიზმსა და მასში ჩართულ უწყებებს.

ნაშრომში გამოყენებულ იქნა ავტორის სხვა ნაშრომები, მათ შორის აღსანიშნავია ბოჭორიშვილი, ნინო, 2021, ადამიანის უფლებათა დაცვის საერთაშორისო რეგიონალური და უნივერსალური სახელშეკრულებო ორგანოები და მათი მნიშვნელობა, საერთაშორისო სამეცნიერო ჟურნალი სამართლის მაცნე და Bochorishvili, Nino. 2023. Global Migration, Discrimination, and the Internationalization of Higher Education, Handbook of Research on the Regulation of the Modern Global Migration and Economic Crisis.

ასევე გაანალიზდა არაერთი საერთაშორისო დოკუმენტი, მათ შორის ადამიანის უფლებათა და ძირითად თავისუფლებათა დაცვის ევროპული კონვენცია, გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის ეგიდით მიღებული სამოქალაქო და პოლიტიკური უფლებების შესახებ საერთაშორისო პაქტი, რასობრივი დისკრიმინაციის ყველა ფორმის აღმოფხვრის შესახებ კონვენცია. გაეროს გენერალური ასამბლეის მიერ 1990 წელს მიღებული ყველა მიგრანტი მუშისა და მათი ოჯახის წევრების უფლებების დაცვის საერთაშორისო კონვენცია.

ძირითადი ნაწილი

უკანასკნელი ათწლეულების მანძილზე მსოფლიოში მნიშვნელოვნად გაიზარდა საერთაშორისო მიგრაცია¹. გლობალიზაციისა და მის ფონზე მობილობის გაზრდილი შესაძლებლობების გათვალისწინებით, ადამიანებს მეტი საშუალება ეძლევათ, ისწავლონ და იმუშაონ მსოფლიოს სხვადასხვა ქვეყანაში. აღსანიშნავია, რომ საერთაშორისო მიგრანტების უდიდესი ნაწილი დასაქმების, განათლების და ოჯახის გაერთიანების გამო მიგრირებს². შრომის ბაზარი, ისევე როგორც განათლების სექტორი, გლობალური გახდა და ადამიანებს, დასაქმებისა და სწავლის უკეთესი პირობების გათვალისწინებით, დროებითი თუ მუდმივი მიგრაციის შესახებ არჩევანის გაკეთების შესაძლებლობა მიეცათ. ამ გლობალური მიგრაციული პროცესების მიღმა არც საქართველო დარჩენილა. საქართველოს შემთხვევაშიც ლეგალურ მიგრაციას (როგორც ემიგრაციას, ასევე იმიგრაციას) ძირითადი მიზეზი მაინც შრომითი მიგრაციაა³.

მიგრანტთა, თავშესაფრის მაძიებელთა და მოქალაქეობის არმქონე პირთა, გარე მიგრანტთა, (რომელთა გადინება ქვეყნიდან „ტვინების დაკარგვის“ პრობლემას წარმოშობს), სამართლებრივი მდგომარეობა ძალიან აქტუალურია საქართველოსთვისაც, ვინაიდან 4-მილიონიანი ქვეყნისთვის, რომელიც გაეროს მონაცემებით, უკვე 20 წელიწადში მწვავე დემოგრაფიული პრობლემის წინაშე დადგება და რომელსაც არა მხოლოდ დემოგრაფიული, არამედ უსაფრთხოებასთან დაკავშირებული სერიოზული პრობლემები შეიძლება შეექმნას, განსაკუთრებულ მნიშვნელობას იძენს გლობალური მასშტაბით მიმდინარე მიგრაციული პროცესების შესწავლა და ანალიზი, ისევე როგორც პრობლემის გადაჭრის ალტერნატიული გზების მოძიებისთვის საერთაშორისო გამოცდილებისა და საუკეთესო პრაქტიკის გაზიარება⁴.

¹ მიგრაციის მონაცემთა პორტალი https://migrationdataportal.org/data?i=stock_abs&t=2019

² World Migration Report 2020. Chapter 2 - Migration and Migrants: A Global Overview. IOM. https://publications.iom.int/system/files/pdf/wmr_2020_en_ch_2.pdf

³ „საქართველოს 2019 წლის მიგრაციის პროფილი“, მსკ. http://migration.commission.ge/files/mp19_web3.pdf

⁴ ავტორთა ჯგუფი, ე. ალავერდოვი, თ. დარჩია, ნ. ოთხოზორია, ნ. ლაცაბიძე, ნაშრომი „მიგრაციული პროცესები თანამედროვე მსოფლიოში: გამოწვევები და პერსპექტივები“. კრებული, „თანამედროვე საერთაშორისო ურთიერთობების აქტუალური პრობლემები“ საქართველოს ტექნიკური ნივერსიტეტი. 2020. <https://drive.google.com/file/d/1nU7QuFbZkMsmLSjutuJ7F24TSM7YknCh/view?usp=sharing>

მიგრაციის მიზეზები შეიძლება იყოს წამახალისებელი და მიმზიდველი ფაქტორები. ეს ფაქტორებია მიგრაციის ძირითადი მამოძრავებელი მიზეზები. პირველი ანუ „წამახალისებელი“ ფაქტორი „push factor“ აიძულებს ან უბიძგებს ადამიანს მიგრაციისა და თავისი სამშობლოს დატოვებისკენ, ხოლო მეორე „pull factor“ ანუ მიმზიდველი ფაქტორი იზიდავს და ხიბლავს ადამიანს თავის ქვეყნით. „წამახალისებელი და მიმზიდველი“ ფაქტორი – ეს ისეთი გამომწვევი ფაქტორია, რომელიც აიძულებს ან უბიძგებს ადამიანს თავისი სამშობლოს მიტოვებისა და საცხოვრებლად სხვა ქვეყანაში გადასვლისაკენ. აღნიშნული ფაქტორის სახეები შეიძლება იყოს: ცუდი სამედიცინო მომსახურება; უმუშევრობა; ნაკლები შესაძლებლობები; საცხოვრებელი პირობები; პოლიტიკური ზეწოლა; წამებისა და არასათანადო მოპყრობის შიში. „მიმზიდველი“ ფაქტორი კი ადამიანს ისე ხიბლავს, რომ იგი მზადაა საცხოვრებლად გარკვეულ ქვეყანაში გადავიდეს. მაგალითად სამსახურის შანსი; უკეთესი საცხოვრებელი პირობები; გართობა; განათლება⁵.

განხორციელებული კვლევის ფარგლებში გამოკითხულთა 54.8%-ის აზრით გლობალური მიგრაცია დადებით გავლენას ახდენს უმაღლესი განათლების ინტერნაციონალიზაციაზე, 29.7%-ის აზრით გლობალური მიგრაცია უარყოფით გავლენას ახდენს უმაღლესი განათლების ინტერნაციონალიზაციაზე, ხოლო 16.5%-ს პასუხი არ აქვს დასმულ შეკითხვაზე.

გამოკითხულთა ნაწილი მიიჩნევს, რომ უმაღლესი განათლების ინტერნაციონალიზაციის ფარგლებში განხორციელებული მობილობისას ან გაცვლით პროგრამებში მონაწილეობის დროს სტუდენტები ურთიერთობას ამყარებენ უცხო ქვეყნის მოქალაქეებთან, ერთმანეთს უზიარებენ გამოცდილებას, გეგმავენ სამომავლო ურთიერთობების გაღრმავებას. აგრეთვე ენის ცოდნის გაღრმავების კუთხითაც კარგი შესაძლებლობაა.

განხორციელებული კვლევის ფარგლებში გამოკითხულთა 50.6% აცხადებს, რომ არ უსარგებლიათ საერთაშორისო გაცვლითი პროგრამებით, 39.2% აცხადებს, რომ უსარგებლიათ საერთაშორისო გაცვლითი პროგრამებით, ხოლო 12%-ს არ აქვს პასუხი დასმულ შეკითხვაზე. გამოკითხულთა ნაწილი აცხადებს, რომ ჯერ არა, მაგრამ მომავალში აპირებს ისარგებლოს საერთაშორისო გაცვლითი პროგრამებით, ვინაიდან მიაჩნია, რომ ამ

⁵ იქვე.

ყოველივეს: 1. მეტი არეალის შექმნა შეუძლია მათთვის. 2. უცხოური განათლების ინოვაცია მისცემს შესაძლებლობას საკუთარ ქვეყანაში მრავალმხრივი ხედვისა 3. პრაქტიკა ყოველთვის მნიშვნელოვანია რეალურად დაინახო და აღიქვა პირმა ის საკითხი, რაც შესაძლებელია, რომ შენი მხრიდან იწვევდეს ინტერესს. რამდენიმე გამოკითხულმა ხაზი გაუსვა მის მიერ ისეთ საერთაშორისო გაცვლით პროგრამაში მონაწილეობას, როგორცაა - Erasmus+ Capacity Building.

კვლევამ ცხადყო, რომ საქართველოში მოქმედი უმაღლესი საგანმანათლებლო დაწესებულებები აქტიურად არიან ჩართული ევროკავშირის პროგრამების ფარგლებში (Erasmus+; Erasmus Mundus Joint Master Degree, Erasmus+ Capacity Building) და განათლების სამინისტროს სსიპ განათლების საერთაშორისო ცენტრის სასტიპენდიო პროგრამები.

საქართველოს მთავრობამ 2020 წლის 30 დეკემბერს დაამტკიცა საქართველოს 2021 – 2030 წლების მიგრაციის სტრატეგია⁶. რომელშიც აღნიშნულია, რომ საქართველოში მიგრაციის მართვის სისტემის განვითარებას მნიშვნელოვანი ბიძგი მისცა ევროკავშირთან დაახლოების პროცესის დაჩქარებამ.⁷ აღნიშნულ პერიოდში მართვის სისტემის ჩამოყალიბების, გაუმჯობესების და ეფექტიანობის გაზრდის მიზნით შემუშავდა 2013-2015 და 2016-2020 წლების მიგრაციის სტრატეგიები⁸. ასევე, 2010 წლიდან ფუნქციონირებს მართვის კორპორაციული მოწყობის ორგანო – მიგრაციის საკითხთა სამთავრობო კომისია. 2016-2020 წლების მიგრაციის სტრატეგიაში გათვალისწინებული იყო ადრეული სტრატეგიების განხორციელების შედეგად დაგროვილი გამოცდილება და ის ახალი რეალობა, რომელიც 2015 წლის მდგომარეობით, „ასოცირების შეთანხმებამ“ და „ვიზალიბერალიზაციის სამოქმედო გეგმამ“ შექმნეს. სტრატეგიის განხორციელების პერიოდში როგორც ადგილობრივად, ისე რეგიონულად და გლობალურად, მიგრაციის სფეროში მომხდარი ძვრების და მათთან დაკავშირებული ცვლილებების კვალდაკვალ,

⁶ საქართველოს 2021 – 2030 წლების მიგრაციის სტრატეგიის დამტკიცების შესახებ, საქართველოს მთავრობის დადგენილება №810, 2020 წლის 30 დეკემბერი <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/5074437?publication=0>

⁷ „ევროპული სამეზობლო პოლიტიკა“ - 2003 წ.; „აღმოსავლეთ პარტნიორობის ინიციატივა“ და „პარტნიორობა მობილობისთვის“- 2009 წ.; „ვიზების გაცემის პროცედურის გამარტივებისა“ და „რეადმისიის“ შესახებ შეთანხმებები - 2010 წ.; „სავიზო დიალოგი“ - 2012 წ.; „ვიზალიბერალიზაციის სამოქმედო გეგმა“ - 2013-15 წწ.; „ასოცირების შეთანხმება“ - 2014 წ.; უვიზო მიმოსვლა და VLAP-ის გრძელვადიანი დავალებების განხორციელება - 2017 წ. და შემდგომ.

⁸ მიგრაციის საკითხთა სამთავრობო კომისია http://migration.commission.ge/index.php?article_id=216&clang=0

წარმოიშვა ახალი გამოწვევებიც. ამიტომაც 2021-2030 წწ. მიგრაციის სტრატეგიის მიზანია, მოერგოს ახალ რეალობას და გააგრძელოს თანამედროვე გამოწვევებთან გამკლავება.

სტრატეგიაში ხაზგასმულია უცხოენოვანი საგანმანათლებლო პროგრამების მზარდი რიცხვი საქართველოს უმაღლეს სასწავლებლებში და ორმხრივი თანამშრომლობის ფორმატების გაზრდა უცხოურ უნივერსიტეტებთან. აღსანიშნავია, რომ საქართველოს უმაღლეს საგანმანათლებლო დაწესებულებებში უცხოენოვანი საგანმანათლებლო პროგრამების განვითარებისას განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება საქართველოში მყოფი უცხოელი სტუდენტების სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობისა და ცხოვრების პირობების კვლევებს. როგორც აღნიშნული კვლევები აჩვენებს, უცხოელი სტუდენტების ინტერესი, ისწავლონ ქართულ უმაღლეს სასწავლებლებში, მზარდია. უცხოელ სტუდენტებს მნიშვნელოვანი წვლილი შეაქვთ როგორც ქვეყნის ეკონომიკაში⁹, ასევე უნივერსიტეტების განვითარებაში. მათ მიერ გადახდილი სწავლის საფასური ქართულ უნივერსიტეტებს საშუალებას აძლევს, განახორციელონ მნიშვნელოვანი ინვესტიციები ინფრასტრუქტურასა და ტექნოლოგიებში და განავითარონ ახალი საგანმანათლებლო პროგრამები.

გამოკითხვისას დასმულ კითხვაზე მზარდია თუ არა უცხოელი სტუდენტების ინტერესი, ისწავლონ ქართულ უმაღლეს საგანმანათლებლო დაწესებულებებში, გამოკითხულთა 34.8%-ის აზრით მზარდია, რადგან საქართველოში არსებობს მრავალფეროვანი უცხოური პროგრამები. 36.1%-ის აზრით ნაწილობრივ მზარდია, რადგან უმეტესად პროგრამები მხოლოდ ინგლისურ ენაზე შეეთავაზებათ. 16.5%-ის აზრით არ არის ზარდი, რადგან საქართველოში განათლების მიღება მათვის მიმზიდველი არ არის. ხოლო 12.7%-ს არ მაქვს პასუხი დასმულ კითხვაზე.

გამოკითხულთა ნაწილი მიიჩნევს, რომ ნაწილობრივადაა მზარდი, ვინაიდან სამწუხაროთ, ძირითადად ინდოელები ჩამოდიან სამედიცინო პროგრამებზე სასწავლებად. კიდევ მცირე რაოდენობა აზერბაიჯანიდან ჩამოდიან სასწავლებლად, მაგრამ სამწუხაროა, რომ ისინი განათლებს მისაღებად არ ჩამოდიან, ძირითადად თავის ქვეყანაში ჩაჭრილი სტუდენტები არიან ვინც ჯარში წასვლას გაურბის და იმისთვის სულ ერთია რომელ

⁹ ISET-ის კვლევის თანახმად, უცხოელი სტუდენტები ყველაზე მეტს, 28 მილიონ აშშ დოლარს, სწავლის საფასურში და 16.7 მილიონ აშშ დოლარს საცხოვრებელი ფართის ქირაში იხდიან. საქართველოში უცხოელი სტუდენტების ჯამური წლიური ფინანსური ხარჯი 195 მილიონ ლარს აღწევს. „მოკლე ფორმატის მიგრაციის პროფილი - უცხოელი სტუდენტები საქართველოში“, მსსკ. 2017 წ. http://migration.commission.ge/files/migraciis_profil_i_a5_geo.pdf

პროგრამაზე ჩაირიცხება. ძირითადად საქართველოში ამ ორ ქვეყნიდან ჩამოდიან სტუდენტები, თუ არ ჩავთვლით ნიგერიელებს და პაკისტანლებს. ანუ გამოდის რომ საქართველოში განათლების მიღება ევროპელ ახალგაზრდებისთვის არაა პრიორიტეტული.

უმაღლესი განათლებისა და მეცნიერების ინტერნაციონალიზაციის მიმართულებით, მაგალითის სახით აღსანიშნავია ქუთაისის საერთაშორისო უნივერსიტეტი, რომლის მიზანია, რეგიონში გახდეს განათლების, მეცნიერებისა და ტექნოლოგიების საერთაშორისო ცენტრი, რის შედეგადაც საქართველო მოწინავე ადგილს დაიკავებს საერთაშორისო საგანმანათლებლო და სამეცნიერო არენაზე¹⁰. აღნიშნული საერთაშორისო რანგის კვლევითი ინფრასტრუქტურა მნიშვნელოვან როლს შეასრულებს გამორჩეული უცხოელი მკვლევარების მოსაზიდად საქართველოში. უცხოეთში კვლევითი მობილობისა თუ სამეცნიერო სტაჟირების ხელშეწყობის მიზნით, განათლების სამინისტროს შოთა რუსთაველის სამეცნიერო ფონდი ახორციელებს ერთობლივ საგრანტო კონკურსებს სხვადასხვა უცხოურ კვლევით ინსტიტუტთან.

გამოკითხვისას დასმულ კითხვაზე საქართველოში კვლევების განხორციელების გაზრდის მიზნით რა აუცილებელი პირობების არსებობაა საჭირო, გამოკითხულთა 63.9%-ის აზრით აუცილებელია კვლევისა და ინოვაციის სისტემაში ადმინისტრაციული სირთულეების შემცირება. 44.3%-ის აზრით კვლევების განხორციელების პროცედურების გამარტივება არის საჭირო. 37.3%-ის აზრით მნიშვნელოვანია კვლევითი და ინოვაციური გრანტების ცენტრალიზებულად აღრიცხვა. 44.3%-ის აზრით აუცილებელია შემუშავდეს საერთაშორისო ბიზნესსასტიპენდიო სქემები. ხოლო 42.4%-ის აზრით შეუფერხებლად უნდა ხდებოდეს უცხოური ფორმალური და არაფორმალური განათლების აღიარება.

გამოკითხულთა 51.3%-ის აზრით უნდა ხდებოდეს უცხოეთიდან საქართველოში შემოსული და საქართველოდან უცხოეთში კვლევითი საქმიანობის მიზნით გამსვლელი მეცნიერ-მკვლევარების რეესტრის წარმოება. 29.7%-ის აზრით არ უნდა ხდებოდეს უცხოეთიდან საქართველოში შემოსული და საქართველოდან უცხოეთში კვლევითი საქმიანობის მიზნით გამსვლელი მეცნიერ-მკვლევარების რეესტრის წარმოება. ხოლო 19%-ს პასუხი არ მაქვს დასმულ კითხვაზე. გამოკითხულთა 46.8% თვლის, რომ უნდა შეიქმნას ინტერნაციონალიზაციის ხელშეწყობი ინდიკატორების მქონე, საინფორმაციო სისტემა

¹⁰ ქუთაისის საერთაშორისო უნივერსიტეტი <https://kiu.edu.ge/geo/about-us>

(მონაცემთა ბაზა), რაც გაადვილებს კვლევებისა და სწავლის მიზნით საერთაშორისო მობილობას. 28.5% თვლის რომ არ უნდა შეიქმნას ინტერნაციონალიზაციის ხელშემწყობი ინდიკატორების მქონე, საინფორმაციო სისტემა (მონაცემთა ბაზა), რაც გაადვილებს კვლევებისა და სწავლის მიზნით საერთაშორისო მობილობას. ხოლო 24.7%-ს პასუხი არ აქვს დასმულ შეკითხვაზე. გამოკითხულთა ნაწილი მიიჩნევს, რომ ვინც ენა იცის და ოდნავ ჩახედულია ამ სისტემაში ისედაც გაერკვევა, ხოლო ვინც არ იცის ენა და სამუშაო იმისთვის აზრი არ აქვს. ნაწილის აზრით ნამდვილად უნდა არსებობდეს ისეთი მექანიზმები რაც უფრო მარტივს გახდიდა საქართველოდან უცხოეთში მობილობით სწავლის გაგრძელების შესაძლებლობას. ხოლო ნაწილს მიაჩნია, რომ ეს ყოველივე ნამდვილად საჭიროებს არსებობას ვინაიდან ამ თვალსაზრისით ერთგავარად გამარტივდება და ამავდროულად ნათელი გახდება კვლევებისა და სწავლის მიზნით გაკეთებული საერთაშორისო მობილობა.

კვლევამ ცხადყო, რომ საქართველოში კვლევების განხორციელების გაზრდის მიზნით, აუცილებელია კვლევისა და ინოვაციის სისტემაში ადმინისტრაციული სირთულეების შემცირება და შესაბამისი პროცედურების გამარტივება. ამჟამად არ ხდება სამეცნიერო, კვლევითი და ინოვაციური გრანტების ცენტრალიზებულად აღრიცხვა, ასევე უცხოეთიდან საქართველოში შემოსული და საქართველოდან უცხოეთში კვლევითი საქმიანობის მიზნით გამსვლელი მეცნიერ-მკვლევარების რეესტრის წარმოება. ამ მიზნით, აუცილებელია შეიქმნას ინტერნაციონალიზაციის ხელშემწყობი ინდიკატორების მქონე, საინფორმაციო სისტემა (მონაცემთა ბაზა). ხოლო, ახალგაზრდა მეცნიერებისთვის უნდა შემუშავდეს საერთაშორისო ბიზნესსასტიპენდიო სქემები, რაც გულისხმობს ქართულ კომპანიებში უცხოელი პერსპექტიული მეცნიერების მოზიდვას და ქართველი ახალგაზრდა მეცნიერების უცხოურ ინდუსტრიულ კომპანიებში სამეცნიერო-კვლევითი მიზნებით საშუალოვადიან მივლინებას.

განათლების ინტერნაციონალიზაციის კუთხით, ერთ-ერთი საკვანძო საკითხია უცხოური ფორმალური და არაფორმალური განათლების აღიარება. აღნიშნული მიმართულებით უკანასკნელ წლებში მოწესრიგდა სამართლებრივი ბაზა და დაინერგა როგორც ფორმალური, ასევე არაფორმალური განათლების აღიარების მექანიზმები. შეიქმნა

არაფორმალური განათლების აღიარების ელექტრონული სისტემა და შემუშავდა არაფორმალური განათლების აღიარების უფლების მოპოვების გზამკვლევი¹¹.

გამოკითხულთა 46.2%-ის აზრით მნიშვნელოვანია არსებობდეს მიგრაციის საკითხების სრულფასოვანი შესწავლის მიზნით უმაღლესი საგანმანათლებლო პროგრამები. 30.4%-ის აზრით მნიშვნელოვანია არ არის არსებობდეს მიგრაციის საკითხების სრულფასოვანი შესწავლის მიზნით უმაღლესი საგანმანათლებლო პროგრამები. ხოლო 23.4%-ს პასუხი არ აქვს დასმილ კითხვაზე. ნაწილი გამოკითხულების აზრით ჩვენ ვცხოვრობთ ეპოქაში სადაც მიგრაცია შეუქცევადი პროცესია სწორედ ამიტომ, რაც მეტია ინფორმაცია დაინტერესებული საკითხისადმი, მით მეტია სწორი, კარგად ჩამოყალიბებული და გააზრებული გადაწყვეტიკების მიღების ალბათობა.

გამოკითხულთა 47.1%-ის აზრით მნიშვნელოვანია უმაღლეს საგანმანათლებლო დაწესებულებებში მოქმედ აკრედიტებულ პროგრამებში, სტუდენტებს შეეთავაზოთ მიგრაციის თემატიკასთან დაკავშირებული სასწავლო კურსები. 29.9%-ის აზრით მნიშვნელოვანი არ არის უმაღლეს საგანმანათლებლო დაწესებულებებში მოქმედ აკრედიტებულ პროგრამებში, სტუდენტებს შეეთავაზოთ მიგრაციის თემატიკასთან დაკავშირებული სასწავლო კურსები. ხოლო 22.9%-ს პასუხი არ აქვს დასმულ შეკითხვაზე.

გამოკითხულთა ნაწილის აზრით სასწავლო კურსები სტუდენტებს მისცემს გარკვეულ ცოდნას მიგრაციის შესახებ. ნაწილის აზრით სრულად რელევანტურია, ის გარემოება, რომ სტუდენტებს შეეთავაზოთ მიგრაციის თემასთან დაკავშირებული სასწავლო კურსი, ვინაიდან ფიქრობენ რომ ეს ერთი-ორად გაზრდის სტუდენტის, როგორც პერსპექტიული ადამიანის აზრობრივ არეალს და გააუმჯობესებს მის ხედვას უშუალოდ თუნდაც გაცვლითი პროგრამით სარგებლობის მნიშვნელობაზე.

კვლევამ ცხადყო, რომ უმაღლესი განათლების ინტერნაციონალიზაციის კუთხით მნიშვნელოვანია არსებობდეს მიგრაციის საკითხების სრულფასოვანი შესწავლის მიზნით უმაღლესი საგანმანათლებლო პროგრამები, ასევე უმაღლესი საგანმანათლებლო პროგრამები, სადაც მიგრაციის თემატიკა სტუდენტების შეეთავაზებათ სასწავლო კურსის

¹¹ Bochorishvili, Nino. 2023. Global Migration, Discrimination, and the Internationalization of Higher Education, Handbook of Research on the Regulation of the Modern Global Migration and Economic Crisis. <https://www.igi-global.com/chapter/global-migration-discrimination-and-the-internationalization-of-higher-education/318768>

სახით. საქართველოში საქართველოს განათლების, მეცნიერების, კულტურისა და სპორტის მინისტრის 2019 წლის 10 აპრილის №69/ნ ბრძანებით დამტკიცებული განახლებული ეროვნული კვალიფიკაციების ჩარჩო და სწავლის სფეროების კლასიფიკატორი¹². ეროვნული კვალიფიკაციების ჩარჩო ითვალისწინებს ევროპული კვალიფიკაციების ჩარჩოსა (EQF LLL) და ევროპის უმაღლესი განათლების სივრცის კვალიფიკაციების ჩარჩოს (QF-EHEA) მოთხოვნებს. დოკუმენტი აერთიანებს საქართველოში არსებულ ყველა კვალიფიკაციას, ასახავს ზოგადი, პროფესიული და უმაღლესი განათლების სხვადასხვა საფეხურის სწავლის შედეგებს. ეროვნული საკვალიფიკაციო ჩარჩო აყალიბებს, თუ რა ცოდნა, უნარი და პასუხისმგებლობა უნდა ჰქონდეს პირს შესაბამისი საფეხურის გავლის დამადასტურებელი დოკუმენტის მისაღებად.

სწავლის სფეროების კლასიფიკატორი სოციალური მეცნიერებების მიმართულებით ითვალისწინებს მიგრაციის კვლევების სამაგისტრო პროგრამის შემუშავების შესაძლებლობას უმაღლესი საგანმანათლებლო დაწესებულების მიერ. მიუხედავად ამ შესაძლებლობისა საქართველოში აღნიშნულ სამაგისტრო პროგრამას ახორციელებს მხოლოდ ერთი უმაღლესი საგანმანათლებლო დაწესებულება - ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, რომელმაც 2014-2018 წლებში მიგრაციის მართვაში სამაგისტრო პროგრამის განხორციელება შეძლო საქართველოს საზოგადოებრივ საქმეთა ინსტიტუტის ერთობლივი სამაგისტრო საგანმანათლებლო პროგრამის ფარგლებში და პროგრამის ფინანსური უზრუნველყოფა მოხდა ტემპუსის გრანტის ხელშეწყობით. 2019 წელს კი სსიპ - ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტმა უკვე დამოუკიდებლად შეძლო განახლებული საკვალიფიკაციო ჩარჩოს ფარგლებში მიგრაციის მართვის სამაგისტრო პროგრამის განხორციელება. საგანმანათლებლო პროგრამების აკრედიტაციის საბჭოს 2019 წლის 14 მაისის გადაწყვეტილებით სსიპ - ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის „მიგრაციის მართვის“ სამაგისტრო პროგრამას მიენიჭა აკრედიტაცია, აღნიშნული პროგრამის დასრულების შემდეგ სტუდენტებს ენიჭებათ აკადემიური ხარისხი - მიგრაციის კვლევების მაგისტრი სოციალური მეცნიერებებში¹³.

¹² ეროვნულ კვალიფიკაციათა ჩარჩო <https://eqe.ge/ka/page/parent/787/erovnuli-kvalifikatsiebis-charcho>

¹³ საგანმანათლებლო პროგრამების აკრედიტაციის საბჭოს 2019 წლის 14 მაისის გადაწყვეტილება. <https://eqe.ge/media/11541/N11514.05.2019.pdf>

საგანმანათლებლო პროგრამის ძირითად მიზანს წარმოადგენს ის, რომ საქართველოს მდგრადი ეკონომიკური განვითარების ფონზე, მძლავრი ინფრასტრუქტურული ცვლილებების წყალობით, ქვეყანა მიმზიდველი ხდება ტურისტებისათვის, ინვესტორებისთვის. ეს ხელს უწყობს ქვეყანაში მეტი კაპიტალის შემოდიწებას და ცხოვრების დონის ამაღლებას. ყოველივე ეს კი მიგრანტთა ნაკადების მოსალოდნელი ზრდისა და ქვეყნის წინაშე ახალი გამოწვევების წარმოშობის ინდიკატორია. იმისათვის, რომ საქართველო მზად დახედეს ახალ გამოწვევებს, საჭიროა კვალიფიციური კონკურენტუნარიანი კადრების მომზადება და მათი ინტეგრირება შესაბამის უწყებებში. სწორედ ამ მიზანს ეხმიანება მიგრაციის მართვის სამაგისტრო პროგრამის შექმნა და მის ფარგლებში ახალგაზრდა პროფესიონალების მომზადება. ამასთან, მიგრაციის სამაგისტრო პროგრამის მიზანია მიგრაციის კვლევისადმი კომპლექსური მიდგომა და პრობლემის ანალიზი სოციალურ-ეკონომიკური, პოლიტიკური, სამართლებრივი და სხვა ასპექტების გათვალისწინებით, რაც ხელს შეუწყობს ქვეყნის სოციალ-ეკონომიკურ განვითარებას. სწორედ ამიტომ, სამაგისტრო პროგრამა მოიცავს ინტერდისციპლინურ სფეროებს (საერთაშორისო სამართალი, ადამიანის უფლებები, კულტურათშორისი ურთიერთობები, კულტურათშორისი კავშირები, კონფლიქტის მენეჯმენტი, გენდერული მეცნიერებები და ა.შ.).

მნიშვნელოვანია ასევე აღინიშნოს, რომ საქართველოში ავტორიზებული უმაღლესი საგანმანათლებლო დაწესებულებაში მოქმედი საერთაშორისო ურთიერთობების საბაკალავრო პროგრამების უმეტესობა ითვალისწინებს მიგრაციასთან დაკავშირებული სასწავლო კურსის შესწავლას. რაც შეეხება საერთაშორისო სამართლის საბაკალავრო და სამაგისტრო პროგრამების მხოლოდ ნაწილი, ითვალისწინებს საერთაშორისო მიგრაციის სასწავლო კურსების შესწავლას სტუდენტებისათვის. კერძოდ, საქართველოს საპატრიარქოს წმიდა ანდრია პირველწოდებულის სახელობის ქართული უნივერსიტეტში მოქმედი საერთაშორისო სამართლის საბაკალავრო პროგრამა ითვალისწინებს საერთაშორისო თანამედროვე მიგრაციის სასწავლო კურსს. კურსის მიზანია შეასწავლოს სტუდენტს თანამედროვე მიგრაციული პროცესები. საერთაშორისო მიგრაციის არსი და მისი გავლენა გლობალურ პოლიტიკაზე. ასევე მისცეს ცოდნა მიგრაციის პოლიტიკის რეგულაციებისა და საერთაშორისო მიგრაციის თანამედროვე ტენდენციების შესახებ.

საქართველოს ტენიკურ უნივერსიტეტში მოქმედი საერთაშორისო სამართლის საბაკალავრო პროგრამით გათვალისწინებულია სასწავლო კურსი სახელწოდებით - ისლამის თანამედროვე ტენდენციები ევროპაში. აღნიშული სასწავლო კურსის მიზანია მისცეს სტუდენტს ცოდნა ევროკავშირის ქვეყნებში ისლამის თანამედროვე ტენდენციების და მათი შედეგების შესახებ. შეასწავლოს სტუდენტს ისლამის ადგილი და როლი საზოგადოებრივ და პოლიტიკურ ცხოვრებაში, ისლამის აღქმა ევროპულ საზოგადოებაში და ისლამოფობიის პრობლემა. განუვითაროს სტუდენტს ანალიზის უნარი ევროპული სახელმწიფოების პოლიტიკის შესახებ მუსულმანების მიმართ და შეასწავლოს მულტიკულტურალიზმის კონცეფცია და მისი განხორციელება.

იმისათვის, რომ საქართველო მზად დახვდეს ახალ გამოწვევებს, საჭიროა კვალიფიციური კონკურენტუნარიანი კადრების მომზადება და მათი ინტეგრირება შესაბამის უწყებებში, რასაც მნიშვნელოვნად შეუწყობს ხელს ქვეყანაში უმაღლესი საგანმანათლებლო პროგრამები, ასევე სასწავლო კურსები, რომლებიც სიღრმისეულად შეასწავლის ქართველ და უცხოელ სტუდენტებს მიგრაციასთან დაკავშირებულ საკითხებს. რაც ერთიანობაში მნიშვნელოვნად გაზრდის უმაღლესი განათლების ინტერნაციონალიზაციას, უცხოელი სტუდენტების რიცხვს ჩვენს ქვეყანაში, ასევე ხელს შეუწყობს ქვეყნის სოციალ-ეკონომიკურ განვითარებას.

საქართველოში შრომითი მიგრაციის მარეგულირებელი სამართლებრივი აქტი - საქართველოს კანონი “შრომითი მიგრაციის შესახებ“ საქართველოს პარლამენტის მიერ მიღებულ იქნა 2015 წლის 1 აპრილს¹⁴. რომელიც განსაზღვრავს შრომითი მიგრაციის სფეროსთვის მიკუთვნებულ საკითხებს, ურთიერთობებსა და სუბიექტებს, შრომითი მიგრაციის სფეროში სახელმწიფო მმართველობის განმახორციელებელ ორგანოებს და მათ უფლება-მოვალეობებს და ადგენს შრომითი მიგრაციის სფეროში სახელმწიფო მმართველობის განხორციელების პრინციპებსა და მექანიზმებს.

¹⁴ საქართველოს საკანონმდებლო მაცნე, <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/2806732?publication=3>

საქართველოში მიგრაციის საკითხების სამთავრობო დონეზე მოწესრიგებას, ასევე ხელს უწყობს საქართველოს მთავრობის მიერ დამტკიცებული საქართველოს 2021 – 2030 წლების მიგრაციის სტრატეგია¹⁵.

გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის ეგიდით მიღებული საერთაშორისო ხელშეკრულებებიდან მხოლოდ ცხრა აარსებს სახელშეკრულებო ორგანიზაციას, ესენია:

1. ადამიანის უფლებათა კომიტეტი, რომელსაც საქართველო შეუერთდა 1994 წლიდან.
2. ქალთა მიმართ დისკრიმინაციის აღმოფხვრის კომიტეტი 1981. CEDAW. საქართველო მიუერთდა 1994 წელს. დამატებითი ოქმი ძალაშია 2002 წლიდან.
3. რასობრივი დისკრიმინაციის აღმოფხვრის კომიტეტი. 1969, CERD საქართველო მიუერთდა 1999 წელს. ინდივიდუალური განაცხადების დასაშვებობა 2005 წლიდან.
4. სოციალურ, ეკონომიკური და კულტურული უფლებების კომიტეტი.
5. ბავშვთა უფლებების კომიტეტი 1991. CRC
6. კომიტეტი წამების წინააღმდეგ. 1988. CAT. საქართველო მიუერთდა 2005 წელს.
7. შეზღუდული შესაძლებლობების მქონე პირთა უფლებების კომიტეტი. 1908, CRPD. საქართველო მიუერთდა 2014 წელს. საქართველო არა არის დამატებითი ოქმის მონაწილე.
8. მიგრანტ მუშაკთა და მათი ოჯახის წევრთა უფლებების კომიტეტი 1985, CMW. საქართველო არა არის მონაწილე.
9. იძულებით გადაადგილებულ პირთა უფლებების კომიტეტი. საქართველო არ არის მონაწილე¹⁶.

აქედან საქართველომ ინდივიდუალური განცხადებების წარდგენის 5 მექანიზმზე გამოთქვა თანხმობა, ესენია: 1. სამოქალაქო და პოლიტიკური უფლებების შესახებ საერთაშორისო პაქტით შექმნილი - ადამიანის უფლებათა კომიტეტი. 2. ქალთა მიმართ დისკრიმინაციის ყველა ფორმის აღმოფხვრის შესახებ კონვენციით - ქალთა დისკრიმინაციის სალიკვიდაციო კომიტეტი. 3. წამების წინააღმდეგ კონვენციის ფარგლებში შექმნილი - წამების საწინააღმდეგო კომიტეტი. 4. რასობრივი დისკრიმინაციის კონვენციით შექმნილი - რასობრივი დისკრიმინაციის აღმოფხვრის კომიტეტი. 5. ბავშვის უფლებათა კონვენციით შექმნილი - ბავშვის უფლებების კომიტეტი. რაც შეეხება ინდივიდუალური განცხადებების

¹⁵ საქართველოს 2021 – 2030 წლების მიგრაციის სტრატეგიის დამტკიცების შესახებ, საქართველოს მთავრობის დადგენილება №810, 2020 წლის 30 დეკემბერი <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/5074437?publication=0>

¹⁶ UNITED NATIONS HUMAN RIGHTS office of the high commissioner <https://indicators.ohchr.org/>

წარდგენის კიდეც ერთ მექანიზმს - შეზღუდული შესაძლებლობის მქონე პირთა უფლებების დაცვის კონვენციით შექმნილ - შეზღუდული შესაძლებლობების მქონე პირთა უფლებების კომიტეტს, მიუხედავად იმისა, რომ კონვენციას ხელი 2014 წელს მოეწერა, დამატებითი ოქმი დღემდე არ არის რატიფიცირებული, თუმცა ვიმედოვნებთ უახლოეს პერიოდში მოეწერება ხელი¹⁷. რაც შეეხება მიგრანტ მუშაკთა და მათი ოჯახის წევრთა უფლებების დაცვის შესახებ საერთაშორისო კონვენციას, მასზე ხელმოწერა საქართველოს არ გაუკეთებია.

მიგრანტ მუშაკთა და მათი ოჯახის წევრთა უფლებების დაცვის შესახებ საერთაშორისო კონვენციის 43-ე მუხლით მიგრანტები სარგებლობენ თანაბარი მოპყრობით დასაქმებული სახელმწიფოს მოქალაქეების მზგავსად საგანმანათლებლო დაწესებულებებისა და სერვისების ხელმისაწვდომობის კუთხით¹⁸.

გაეროს გენერალური ასამბლეის მიერ 1990 წლის ყველა მიგრანტი მუშისა და მათი ოჯახის წევრების უფლებების დაცვის საერთაშორისო კონვენციის საფუძველზე შექმნილია ყველა მიგრანტი მუშისა და მათი ოჯახის წევრების უფლებების დაცვის კომიტეტი, რათა განახორციელოს სწორედ ამ კონვენციით აღიარებული უფლებების მონიტორინგი. კონვენციის 72-ე მუხლის შესაბამისად, მიგრანტი-მუშების უფლებების დაცვის კომიტეტის წევრების პირველი არჩევნები ჩატარდა 2003 წლის 11 დეკემბერს, 6 თვის შემდეგ, რაც 2003 წლის 1 ივლისს ძალაში შევიდა კონვენცია. მონაწილე სახელმწიფოებმა პირველი ანგარიში უნდა წარადგინონ კონვენციასთან მიერთებიდან ერთი წლის ვადაში და შემდგომში, ყოველ ხუთ წელიწადში ერთხელ. მიუხედავად იმისა, რომ ხსენებული კონვენციის წევრი არის 58 სახელმწიფო¹⁹, კომიტეტიც სწორედ მის საფუძველზე შეიქმნა და მასში დეტალურადაა გაწერილი კომიტეტის კომპეტენცია, ფუნქციები, მექანიზმები და სტრუქტურა. კონვენციის მონაწილე სახელმწიფოების ანალიზი მარტივი დასანახაია, რომ ძალაში შესული კონვენციის ხელშემკვრელთა შორის ვერ ვხედავთ ვერც ერთ ევროპის და ჩრდილოეთ ამერიკის სახელმწიფოს, რომელიც საერთაშორისო მიგრაციის მთავარი დანიშნულების

¹⁷ ბოჭორიშვილი, ნინო, 2021, ადამიანის უფლებათა დაცვის საერთაშორისო რეგიონალური და უნივერსალური სახელშეკრულებო ორგანოები და მათი მნიშვნელობა, საერთაშორისო სამეცნიერო ჟურნალი სამართლის მაცნე. [HTTP://HERALDOFLAW.COM/READ-BOOK/?ID=2372](http://heraldoflaw.com/read-book/?id=2372)

¹⁸ International Convention on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of Their Families Adopted by General Assembly resolution 45/158 of 18 December 1990 <https://www.ohchr.org/sites/default/files/cmw.pdf>

¹⁹ UN Treaty Collection, International Convention on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of their Families. https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=IND&mtmsg_no=IV-13&chapter=4

ქვეყანაა. რის გამოც კომიტეტი ეფექტურ საქმიანობას ვერ ახორციელებს. მით უფრო იმ ფონზე, რომ კონვენციის 76-ე და 77-ე მუხლები, რომლის იურისდიქციაც წევრ სახელმწიფოებს აღიარებული არ აქვთ და შესაბამისად კომიტეტი ვერ ახორციელებს აღნიშნული მუხლებით გათვალისწინებულ ქმედით ფუნქციებს, როგორცაა ინდივიდუალური საჩივრების ან სახელმწიფოთაშორისო განცხადებების განხილვა სხვა წევრი სახელმწიფოების მხრიდან კონვენციის შეუსრულებლობის შესახებ.

აღნიშნული კონვენციის 77-ე მუხლის შესაბამისად, კი წევრ-სახელმწიფოს შეუძლია აღიაროს კომიტეტის კომპეტენცია, მიიღოს ინდივიდუალური საჩივრები სახელმწიფოების წინააღმდეგ, როდესაც დაირღვევა კონვენციით განსაზღვრული ადამიანის უფლებები. მნიშვნელოვანია ის ფაქტი, რომ აღნიშნული მუხლი არ არის ძალაში შესული, სწორედ იმის გამო, რომ დღემდე მხოლოდ ხუთმა სახელმწიფომ აღიარა აღნიშნული მუხლის იურისდიქცია²⁰, იმისათვის, კი რომ ის ძალაში შევიდეს სულ მცირე ათი სახელმწიფოს აღიარებაა საჭირო. კონვენციის 76-ე მუხლის ძალით კომიტეტს ენიჭება უფლებამოსილება მიიღოს და განიხილოს წევრი-სახელმწიფოებისაგან საჩივრები სხვა წევრების წინააღმდეგ, რომლებიც არ ასრულებენ კონვენციით ნაკისრ ვალდებულებებს. ეს მუხლიც, ასევე, არ არის ძალაში შესული. შესაბამისად ვიღებთ ორგანოს, რომელიც იმის ნაცვლად, რომ იყოს უნიკალური თავის კომპეტენციითა და ეფექტურობით, საკმაოდ შეზღუდული შესაძლებლობების მქონედ გვევლინება. დასკვნის სახით შეიძლება ითქვას, რომ უნივერსალური ორგანიზაცია, რომელიც უშუალოდ არის მოწოდებული დაიცვას მიგრანტი მუშებისა და მათი ოჯახის წევრების უფლებები და ამ უფლებების დაცვის გარანტად გამოვიდეს, არ გააჩნია რეალური ქმედითი ღონისძიებების გატარების საშუალებები. კონვენციის ძირითადი მუხლები, რომლებიც მას ამ უფლებამოსილებით აღჭურვავს დღემდე არ არის შესული ძალაში.

გლობალური მიგრაციის ანალიზი აჩვენებს, რომ მიგრაციის პრობლემების გადასაჭრელად საკმარისი არ არის საერთაშორისო ორგანიზაციების მიერ შემუშავებული უნივერსალური თუ რეგიონალური საერთაშორისო ხელშეკრულებები, რომლებიც ადამიანის უფლებების დაცვაზეა ორიენტირებული, მაინც გვაქვს ძალადობისა და ქსენოფობიის ზრდა. სწორედ ამიტომ მნიშვნელოვანია პრობლემის გააზრება და ადამიანის უფლებათა

²⁰ ეკვადორი, სალვადორი, მექსიკა, თურქეთი და ურუგვაი.
https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=IND&mtldsg_no=IV-13&chapter=4

პრაქტიკული განხორციელების მიზნით მექანიზმების შექმნა. ასეთი ქმედითი მექანიზმების შექმნა, დანერგვა და განხორციელება შესაძლებელია მხოლოდ საერთაშორისო ორგანიზაციებისა და სახელმწიფოთა მაქსიმალური ჩართულობით.

კვლევის შედეგები

კვლევის შედეგად გამოიკვეთა შემდეგი საკითხები:

გამოკითხულთა ნაწილის მოსაზრებით გლობალური მიგრაცია დადებით გავლენას ახდენს უმაღლესი განათლების ინტერნაციონალიზაციაზე, ვინაიდან იგი ხელს უწყობს სტუდენტების მომზადებას, როგორც ეროვნულ ასევე გლობალურ დონეზე, რაც მეტი პერსპექტივის მქონე პერსონას ქმნის. ასევე ეს არის შესაძლებლობა სტუდენტებისთვის, რომ განავითაროს ისეთი მნიშვნელოვანი უნარები საერთაშორისო ასპექტში, რაც წაადგება როგორც მათ, ასევე მის ქვეყანასაც.

ასევე გამოკითხულთა ნაწილი მიიჩნევს, რომ უმაღლეს სასწავლებელში სწავლების პერიოდი იმითიც არის მიმზიდველი და საინტერესო, რომ უმეტესობა მათგანს სწორედ ამ დროს ეძლევა რეალური შანსი, წავიდეს საზღვარგარეთ. იცხოვროს, ისწავლოს და გახდეს რეალურად დამოუკიდებელი. გამოსცადოს საკუთარი თავი ახალ და უცხო გარემოში და საქართველოში დაბრუნებულმა თან ახალი ცოდნა, გამოცდილება და დაუვიწყარი შთაბეჭდილებები და მოგონებები ჩამოიტანოს.

გამოკითხულთა ნაწილის აზრით საქართველოში ძალიან მომრავლდა უცხო ქვეყნის სტუდენტები ვინაიდან მათთვის აქ სწავლა არის ძალიან კომფორტული. მთელი სალექციო პროცესები მათ უტარდებათ ინგლისურ ენაზე რაც მათთვის კომფორტულია ვინაიდან არ უწევთ ისწავლონ ქართული ენა. მოგეხსენებათ, ინგლისური საერთაშორისო ენად არის მიჩნეული, შესაბამისად ამ ენაზე სწავლებიდან გამომდინარე მატულობს უცხოურის სტუდენტების ჩამოსვლა და სწავლა ქართულ უნივერსიტეტებში. ვფიქრობ დროთა ცვლის ფონზე ახლო მომავალში, უფრო გაიზრდება ჩამოსულ სტუდენტთა რაოდენობა, თუ ჩვენი ქვეყნის განათლების სისტემა სრულად მოერგება საერთაშორისო სტანდარტებს.

გამოკითხულთა ნაწილი მიიჩნევს, რომ აუცილებელია, კვლევითი პროექტები შეფასდეს უცხოელი მკვლევარების მიერ, ყოველგვარი ნეპოტიზმის გარეშე. გამოკითხულის აზრით სწორედ ნეპოტიზმი არის მთავარი პრობლემა საერთაშორისო კვლევების განხორციელების პროცესში.

გამოკითხულთა ნაწილის აზრით აუცილებელია საქართველოდან გასული ან აქეთ ჩამოსული მეცნიერ-მკვლევარების ბაზების შექმნა ვინაიდან თვალსაჩინო გახდეს თუ რა მთელი რიგი კვლევები და ნაშრომები იქნა შექმნილი ამ პერიოდის განმავლობაში.

გამოკითხულთა ნაწილის აზრით კი მიგრაცია ძალიან სენსიტიური თემაა, სწორედ ამიტომ მიაჩნია რომ უნდა არსებობდეს მიგრაციის საკითხების შესწავლისთვის რაიმე საგანმანათლებლო პროგრამა ვინაიდან უფრო ნათელი გახდეს უშუალოდ ის მექანიზმები რაც მიგრაციას უწყობს ხელს, ხოლო რაც მეტი სტუდენტი იქნება ჩართული ამ საგანმანათლებლო პროგრამებში მეტად შესაძლებელი იქნება ქართველ სტუდენტებისთვის ეტაპობრივად დაინერგოს ის მექანიზმები საქართველოშიც რაც ასე მოსწონთ მათ უცხოურ უნივერსიტეტებში.

დასკვნა/რეკომენდაცია

განხორციელებული კვლევის შედეგად შეიძლება გაკეთდეს შემდეგი დასკვნები და რეკომენდაციები:

დასკვნის სახით შეიძლება ითქვას, რომ უმაღლესი განათლების ინტერნაციონალიზაციის კუთხით მნიშვნელოვანია არსებობდეს მიგრაციის საკითხების სრულფასოვანი შესწავლის მიზნით მრავალფეროვანი უმაღლესი საგანმანათლებლო პროგრამები, ასევე უმაღლესი საგანმანათლებლო პროგრამები, სადაც მიგრაციის თემატიკა სტუდენტებს შეეთავაზებათ სასწავლო კურსის სახით.

იმისათვის, რომ საქართველო მზად დახვდეს ახალ გამოწვევებს, საჭიროა კვალიფიციური კონკურენტუნარიანი კადრების მომზადება და მათი ინტეგრირება შესაბამის უწყებებში, რასაც მნიშვნელოვნად შეუწყობს ხელს ქვეყანაში უმაღლესი საგანმანათლებლო პროგრამები, ასევე სასწავლო კურსები, რომლებიც სიღრმისეულად შეასწავლის ქართველ და უცხოელ სტუდენტებს მიგრაციასთან დაკავშირებულ საკითხებს. რაც ერთიანობაში მნიშვნელოვნად გაზრდის უმაღლესი განათლების ინტერნაციონალიზაციას, უცხოელი სტუდენტების რიცხვს ჩვენს ქვეყანაში, ასევე ხელს შეუწყობს ქვეყნის სოციალ-ეკონომიკურ განვითარებას.

გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის ეგიდით მიღებული მიგრანტ მუშაკთა და მათი ოჯახის წევრთა უფლებების დაცვის შესახებ საერთაშორისო კონვენციით მიგრანტები სარგებლობენ თანაბარი მოპყრობით დასაქმებული სახელმწიფოს მოქალაქეების მზგავსად საგანმანათლებლო დაწესებულებებისა და სერვისების ხელმისაწვდომობის კუთხით. გაეროს გენერალური ასამბლეის მიერ 1990 წლის ყველა მიგრანტი მუშისა და მათი ოჯახის წევრების უფლებების დაცვის საერთაშორისო კონვენციის საფუძველზე შექმნილია ყველა მიგრანტი მუშისა და მათი ოჯახის წევრების უფლებების დაცვის კომიტეტი, რათა განახორციელოს სწორედ ამ კონვენციით აღიარებული უფლებების მონიტორინგი. მიგრანტ მუშაკთა და მათი ოჯახის წევრთა უფლებების დაცვის შესახებ საერთაშორისო კონვენციაზე საქართველოს ხელმოწერა არ გაუკეთებია. აღსანიშნავია, რომ გაერთიანებული ერების ორგანიზაცია, რომელიც უშუალოდ არის მოწოდებული დაიცვას მიგრანტი მუშებისა და მათი ოჯახის წევრების უფლებები და ამ უფლებების დაცვის გარანტად გამოვიდეს, არ გააჩნია რეალური ქმედითი ღონისძიებების გატარების საშუალებები. კონვენციის ძირითადი მუხლები, რომლებიც მას ამ უფლებამოსილებით აღჭურვავს დღემდე არ არის შესული ძალაში.

ბოლოს შეიძლება ითქვას, რომ მიგრაციის პრობლემების გადასაჭრელად საკმარისი არ არის საერთაშორისო ორგანიზაციების მიერ შემუშავებული უნივერსალური თუ რეგიონალური საერთაშორისო ხელშეკრულებები, რომლებიც ადამიანის უფლებების დაცვაზეა ორიენტირებული. მნიშვნელოვანია პრობლემის გააზრება და ადამიანის უფლებათა პრაქტიკული განხორციელების მიზნით მექანიზმების შექმნა. ასეთი ქმედითი მექანიზმების შექმნა, დანერგვა და განხორციელება შესაძლებელია მხოლოდ საერთაშორისო ორგანიზაციებისა და სახელმწიფოთა მაქსიმალური ჩართულობით.

სწორედ ამიტომ სასურველია საქართველომ დაიწყოს მ ი გ რ ა ნ ტ მ უ შ ა კ თ ა და მ ა თ ი ო ჯ ა ხ ი ს წ ე ვ რ თ ა უ ფ ლ ე ბ ე ბ ი ს დ ა ც ვ ი ს შ ე ს ა ხ ე ბ ს ა ე რ თ ა შ ო რ ი ს ო კ ო ნ ვ ე ნ ც ი ა ზ ე ხ ე ლ მო წ ე რ ი ს პროცედურა, რაც პირველ რიგში ხელს შეუწყობს საზოგადოების ინფორმირებულობას მიგრაციის საკითხებთან დაკავშირებით.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. World Migration Report 2020. Chapter 2 - Migration and Migrants: A Global Overview. IOM.
https://publications.iom.int/system/files/pdf/wmr_2020_en_ch_2.pdf
2. „საქართველოს 2019 წლის მიგრაციის პროფილი“, მსსკ.
http://migration.commission.ge/files/mp19_web3.pdf
3. ავტორთა ჯგუფი, ე. ალავერდოვი, თ. დარჩია, ნ. ოთხოზორია, ნ. ლაცაბიძე, ნაშრომი „მიგრაციული პროცესები თანამედროვე მსოფლიოში: გამოწვევები და პერსპექტივები“. კრებული, „თანამედროვე საერთაშორისო ურთიერთობების აქტუალური პრობლემები“ საქართველოს ტექნიკური ნივერსიტეტი. 2020.
<https://drive.google.com/file/d/1nU7QuFbZkMsmLSjutuJ7F24TSM7YknCh/view?usp=sharing>
4. საქართველოს 2021 – 2030 წლების მიგრაციის სტრატეგიის დამტკიცების შესახებ, საქართველოს მთავრობის დადგენილება №810, 2020 წლის 30 დეკემბერი
<https://matsne.gov.ge/ka/document/view/5074437?publication=0>
5. „ევროპული სამეზობლო პოლიტიკა“ - 2003 წ.; „აღმოსავლეთ პარტნიორობის ინიციატივა“ და „პარტნიორობა მობილობისთვის“- 2009 წ.; „ვიზების გაცემის პროცედურის გამარტივებისა“ და „რეადმისიის“ შესახებ შეთანხმებები - 2010 წ.; „სავიზო დიალოგი“ - 2012 წ.; „ვიზალიბერალიზაციის სამოქმედო გეგმა“ - 2013-15 წწ.; „ასოცირების შეთანხმება“ - 2014 წ.; უვიზო მიმოსვლა და V LAP-ის გრძელვადიანი დავალებების განხორციელება - 2017 წ. და შემდგომ.
6. მიგრაციის საკითხთა სამთავრობო კომისია
http://migration.commission.ge/index.php?article_id=216&clang=0
7. ISET-ის კვლევის თანახმად, უცხოელი სტუდენტები ყველაზე მეტს, 28 მილიონ აშშ დოლარს, სწავლის საფასურში და 16.7 მილიონ აშშ დოლარს საცხოვრებელი ფართის ქირაში იხდიან. საქართველოში უცხოელი სტუდენტების ჯამური წლიური ფინანსური ხარჯი 195 მილიონ ლარს აღწევს. „მოკლე ფორმატის მიგრაციის პროფილი - უცხოელი სტუდენტები საქართველოში“, მსსკ. 2017 წ.
http://migration.commission.ge/files/migraciis_profil_i_a5_geo.pdf
8. ქუთაისის საერთაშორისო უნივერსიტეტი <https://kiu.edu.ge/geo/about-us>
9. Bochorishvili, Nino. 2023. Global Migration, Discrimination, and the Internationalization of Higher Education, Handbook of Research on the Regulation of the Modern Global Migration and

Economic Crisis. <https://www.igi-global.com/chapter/global-migration-discrimination-and-the-internationalization-of-higher-education/318768>

10. ეროვნულ კვალიფიკაციათა ჩარჩო <https://eqe.ge/ka/page/parent/787/erovnuli-kvalifikatsiebis-charcho>
11. საგანმანათლებლო პროგრამების აკრედიტაციის საბჭოს 2019 წლის 14 მაისის გადაწყვეტილება. <https://eqe.ge/media/11541/N11514.05.2019.pdf>
12. საქართველოს საკანონმდებლო მაცნე, <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/2806732?publication=3>
13. საქართველოს 2021 – 2030 წლების მიგრაციის სტრატეგიის დამტკიცების შესახებ, საქართველოს მთავრობის დადგენილება №810, 2020 წლის 30 დეკემბერი <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/5074437?publication=0>
14. UNITED NATIONS HUMAN RIGHTS office of the high commissioner <https://indicators.ohchr.org/>
15. ბოჭორიშვილი, ნინო, 2021, ადამიანის უფლებათა დაცვის საერთაშორისო რეგიონალური და უნივერსალური სახელმწიფოებო ორგანოები და მათი მნიშვნელობა, საერთაშორისო სამეცნიერო ჟურნალი სამართლის მაცნე. <HTTP://HERALDOFLAW.COM/READ-BOOK/?ID=2372>
16. International Convention on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of Their Families Adopted by General Assembly resolution 45/158 of 18 December 1990 <https://www.ohchr.org/sites/default/files/cmw.pdf>
17. UN Treaty Collection, International Convention on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of their Families. https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=IND&mtdsg_no=IV-13&chapter=4
18. ეკვადორი, სალვადორი, მექსიკა, თურქეთი და ურუგვაი. https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=IND&mtdsg_no=IV-13&chapter=4